

Słoniowa, Anna

Podziały terytorialne Mazowsza :
referat prof. dr. hab. Stanisława
Berezowskiego wygłoszony na
posiedzeniu Rady Naukowej w dniu 19
marca 1980 roku

Rocznik Mazowiecki 8, 314-316

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

styki ludowej (rzeźba, malarstwo, ozdoby papierowe, ceramika i ozdobne meble), stroju i tkanin (m.in. pełna reprezentacja wszystkich elementów ubioru ludowego w rozwoju historycznym) oraz gospodarki i przemysłu ludowego.

W komunikat mgr Marii Woźniakowej (OBR Cepelia, Warszawa) pt. „Łowickie w pracach i zbiorach Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Cepelia” przedstawił dwutorową działalność Ośrodka na obszarze dawnego Księstwa Łowickiego. W wyniku prac naukowo-badawczych został opracowany w 1976 r. przez Joannę Czaję temat: „Łowickie. Analiza stanu wytwórczości ludowej na tle przemian społeczno-gospodarczych wsi i działalności spółdzielni «Cepelia»”. W zakresie działalności dokumentacyjnej zgromadzono kolekcję kilku kompletów stroju ludowego i kilkadziesiąt próbek tkanin i haftów łowickich od lat osiemdziesiątych XIX w. do okresu współczesnego.

W dyskusji dr Bronisława Nowicka poruszyła problem spadku zainteresowania tradycją i historią regionu wśród młodego pokolenia, zarówno w środowisku wiejskim jak i miejskim. Istnieje pilna potrzeba podniesienia kwalifikacji pracowników

placówek kulturalnych w zakresie wiedzy historycznej i etnograficznej (zagadnienie regionalizmu), w czym nie małą rolę winny odegrać katedry uniwersyteckie.

Dr Kazimierz Jędrzejczyk zwrócił uwagę na pozytywne cechy społeczne i moralne mieszkańców wsi regionu łowickiego. Dowodzi tego wysoki poziom aktywności społecznej, tradycji pracy dla wspólnego dobra, bardzo szeroko rozumiana pomoc sąsiedzka, liczne działania społeczne na rzecz podniesienia warunków życia kulturalnego (inicjatywa budowy domów ludowych), krzewienia oświaty (budowa szkół elementarnych), zabezpieczenia społecznego (budowa domu społecznego dla ludzi starych). Te cechy ogólne społeczności wraz z wysokim poziomem gospodarowania, wytrzymałością, pracowitością, oraz szacunek dla tradycji stanowią nie mały wkład Łowickiego w kulturę ogólnonarodową Polski.

Sesji towarzyszyły dwie wystawy okolicznościowe: „Wieś polska w malarstwie XIX i XX wieku”, w Muzeum Narodowym — Oddział w Łowiczu, oraz „Grafika książkowa Zbigniewa Dolatowskiego”, zorganizowana przez Miejską Bibliotekę Publiczną w Łowiczu.

ANNA SŁONIOWA

PODZIAŁY TERYTORIALNE MAZOWSZA

Referat prof. dr. hab. Stanisława Berezowskiego wygłoszony na posiedzeniu Rady Naukowej w dniu 19 marca 1980 roku

Problem podziałów terytorialnych Mazowsza jest obecnie szczególnie ważny z uwagi na prace redakcyjne związane z przygotowaniem syntezy dziejów Mazowsza. Zachodzi potrzeba uściślenia zakresu terytorialnego poszczególnych tomów syntezy, a także sa-

mego pojęcia „Mazowsze”. Dla potrzeb V tomu istotne jest zanalizowanie podziałów dokonanych w okresie Polski Ludowej, tym bardziej że reforma administracyjna z 1975 r. zmieniła trwałe struktury przestrzenne uformowane dzięki stabilnym w zasadzie granicom

dawnego województwa warszawskiego. Dla potrzeb syntezy pojęcie „Mazowsza” historycznego jest podstawą (jako tło) rozważań społecznych, ma też uzasadnienie pojęcie geograficzne, ponieważ rdzeniem Mazowsza jest od wieków Nizina Mazowiecka. Wszelkie zmiany granic w najbliższej przeszłości dotyczyły obrzeży regionu.

W ostatnim trzydziestoleciu opracowywano kilka wariantów podziałów terytorialnych związanych z przemianami gospodarczymi na terenie Mazowsza. W latach pięćdziesiątych woj. warszawskie było największym regionem o wielkim zróżnicowaniu ekonomicznym. Deglomeracja przemysłu warszawskiego skierowana głównie na tereny północno-wschodnie Mazowsza zmieniła układ stosunków gospodarczo-społecznych. Warszawa przestała być „pompą ssącą”, a dała wiele dla industrializacji Mazowsza. Biorąc pod uwagę specyfikę gospodarczą wyodrębniono 4 podregiony: ostrołęcki, siedlecki, płocko-ciechanowski i warszawski, które stały się później podstawą formowania nowych województw w 1975 r. i szansą ich rozwoju. Podstawą innego podziału był zasięg metropolitalny Warszawy — promień większy wynoszący 124 km zakreśla makroregion, szerszy od dawnego woj. warszawskiego, mniejszy zaś (83 km) obejmuje ściśle region warszawski (na podstawie związków demograficzno-gospodarczych). Granice te wyznaczały pozawarszawskie ciężenia ośrodków obrzeżnych. Synteza Mazowsza powinna objąć swym zasięgiem cały makroregion wraz z ciężącymi ku niemu fragmentami Podlasia i Kurpiowszczyzny. Istnieje też uzasadniona potrzeba ustalenia zakresu terytorialnego syntezy niezależnie od obecnych granic wojewódzkich, a zgodnie z dzisiejszymi powiązaniem obszarów obrzeżnych regionu, głównie ośrodków takich, jak: Radom, Płock, Łomża, Biała Podlaska, w dużym stopniu ciężących również ku

innym centrom regionalnym wokół Kielc, Łodzi, Lublina, Białegostoku. Na tym S. Berezowski zakończył wykład ilustrowany materiałem kartograficznym, prezentowanym za pomocą rzutnika.

W dyskusji jako pierwszy głos zabrał prof. Henryk Samsonowicz wyrażając wątpliwość, czy uda się w poszczególnych tomach syntezy zająć tym samym przedmiotem badań pod względem przestrzennym, Mazowsze bowiem w średniowieczu to jednak coś innego niż obecnie. Doc. Ołędzki natomiast do poprzednich dyskusji nad koncepcją syntezy dziejów Mazowsza, przypominając, że współczesne podziały administracyjne nie mają być podstawą założeń terytorialnych poszczególnych tomów. Natomiast zaprezentowana przez referenta historia działań porządkujących strukturę przestrzenne Mazowsza winna się znaleźć w tomie V. Szczególnie wydaje się to ważne, jeśli planowana synteza spełnić ma zakładaną rolę prognostyczną. Prof. T. Manteuffel nie podzielił niepokoju poprzedników co do problemu niepokrywania się zasięgu terytorialnego Mazowsza w poszczególnych okresach historycznych. Należy przyjąć pojęcie geograficzne właściwe danej epoce, na takie rozwiązanie wskazują doświadczenia historiografii innych krajów, np. Francji i Anglii. Prof. Irena Pietrzak-Pawłowska podkreśliła ogromne walory erudycyjne i koncepcyjne referatu i wskazała na konieczność przeprowadzenia badań metodycznych w zakresie ewolucji pojęć przestrzennych. Jednocześnie zaproponowała uwzględnienie w I tomie rozdziału wprowadzającego, w którym należałoby przedstawić układy fizjograficzne i etniczne oraz warunki przyrodnicze określające kształt Mazowsza. Byłaby to pozycja wyjściowa rozdziału końcowego w tomie ostatnim, prezentującego „pozycję dojścia”, czyli dynamikę przemian związanych z działalnością

człowieka, tendencje rozwojowe omawianego obszaru.

Kolejna dyskusantka doc. B. Falińska podjęła problem przydatności badań językoznawczych dla rekonstrukcji różnych podziałów terytorialnych w przeszłości. Stwierdziła, że dzisiejsze Mazowsze dzieli się (w świetle tych badań) również w sposób odmienny niż wynika to z podziałów administracyjnych. Komisja Językoznawcza PAN bada obecnie region mazowiecki w 30 punktach; jest to niewystarczające. Dzięki pomocy Towarzystwa Naukowego Płockiego udało się przebadać ok. 1000 wsi Mazowsza Płockiego, a staraniem Komisji Językoznawczej MOBN przeprowadzono je także na rzecz Atlasu Gwar Podlasia. Podobne badania prowadzi się przy pomocy młodzieży szkolnej w Łomży, Siedlcach, Pułtusk, Suwałkach, należy je rozszerzyć, dotrzeć do każdej wsi,

by mapy sporządzone przez dialektologów były porównywalne. Jest to postulat niezwykle pilny, ponieważ są to ostatnie lata, kiedy takie badania mogą przynieść cenne dla nauki rezultaty wobec wielkich zmian zachodzących na Mazowszu. Prof. R. Kołodziejczyk nawiązując do tej ostatniej wypowiedzi podkreślił wagę tak owocnej poznawczo konfrontacji oglądu historycznego i językoznawczego. Uznał za konieczne wykorzystanie wspomnianych badań w toku realizacji syntezy.

Odpowiadając dyskusantom autor referatu przedstawił wstępne założenia redakcyjne V tomu syntezy dziejów Mazowsza, propozycje autorskie, zarys koncepcji problemowej. Generalnie zgodził się z dyskusantami, że każdy tom powinien mieć właściwy omawianej epoki zakres terytorialny, zatem w tomie V część historycznego Mazowsza nie zostanie uwzględniona.

HENRYK SMUDA

SESJA POPULARNONAUKOWA

„ŁOWICZ W TRZYDZIESTOPIĘCIOLECIU POLSKI LUDOWEJ”

W dniu 27 listopada 1979 r. w Domu Związku Nauczycielstwa Polskiego w Łowiczu odbyła się sesja popularnonaukowa z udziałem ponad stu uczestników, zorganizowana przez Stację Naukową Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych MTK w Łowiczu przy współudziale Miejskiej Rady Narodowej, Miejskiej Biblioteki Publicznej oraz Towarzystwa Przyjaciół Łowicza i Ziemi Łowickiej. Otwarcia obrad dokonała mgr Teresa Borkowska — naczelnik miasta Łowicza, która przypomniała dni walki o wyzwolenie miasta oraz przedstawiła dotychczasowy jego dorobek w powojennym trzydziściu laty oraz perspektywy rozwojowe w aktualnej strukturze admi-

nistracyjno-gospodarczej młodego woj. skierniewickiego.

Przewodnictwo obrad objął następnie doc. dr Jan Wegner, przewodniczący Rady Naukowej Stacji Naukowej MOBN w Łowiczu. Prof. Władysław Góra w referacie wprowadzającym pt. „Problemy badań nad dziejami Polski Ludowej” scharakteryzował podstawowe etapy rewolucji polskiej. Zwrócił uwagę na trudności, jakie badacz dziejów współczesnych napotyka przede wszystkim w zakresie dostępności źródeł oraz ich obiektywnej oceny. Stąd szczególne znaczenie innych materiałów, m.in. relacji uczestników walki o wyzwolenie narodowe i społeczne. W realizacji tego ważnego